

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

Filosofie a deprese

Philosophy and depression

Marek Vodička

Poděkování

Rád bych zprvu poděkoval Daniele De Santis, Ph.D., za vedení práce, jak po stránce filosofické, tak i z hlediska podpory, kterou mi projevil při psaní tohoto nelehkého tématu. Rovněž bych mu chtěl poděkovat za vstřícnost a trpělivost, která mi umožnila dostat tuto práci do podoby, ve které je nyní.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29.06.2022

Marek Vodička

Abstrakt

Cílem této práce je představit vliv deprese na zkušenost a její proměnu v depresivním stavu. K dosažení tohoto cíle se podívám na strukturu zkušenosti tak, jak jí zažíváme v běžném stavu. Odpověď na základní strukturu zkušenosti nám dá Husserl pomocí svého konceptu horizontu a zároveň fenomenologické redukce, která nás ke zkoumání struktury vyzývá. Jakmile položím základy této struktury představím koncept existenciálních pocitů vycházející z díla Matthewa Ratcliffa, díky němuž budu schopen se zaměřit na samotnou proměnu zkušenosti během depresivního stavu. Když porozumím tomu, jak se nám mění struktura zkušenosti, budu rovněž schopen zaměřit pozornost na určité symptomy, které jsou součástí zkušenosti deprese, a ukázat, co se změnilo oproti původní zkušenosti.

Práce je dělená do čtyřech částí. První kapitola má za úkol představit depresi jako takovou a důvod, proč je žádoucí užít fenomenologický přístup, který může být velice nápomocný pro současné přístupy k depresi. Zároveň poukáži na fenomenologickou redukci a z ní odvozený fenomenologický postoj, který nám ukáže cestu, kudy a jak postupovat. V druhé části se seznámíme s horizontální strukturou zkušenosti v rámci, níž se také podíváme na existenciální pocity, které nám následně umožňují mít všechny intencionální emoce. Třetí část se pak zabývá aplikací poznatků, jež jsme docílili v předchozích částech, a aplikuje je na depresi, přičemž budou rovněž více rozebrány tři symptomy spojené s depresí, a to změna ve vnímání vlastního těla, ztráta naděje ve zlepšení, a nakonec neschopnost jednat. V této části rovněž poukážu na příkladu koronaviru, jak velké životní události mohou způsobit existenciální změnu. Závěrečná část pak shrne vše, co jsme se dozvěděli, a pokusí se odpovědět na možné nedostatky, které by se mohly vyskytnout.

Klíčová slova

Fenomenologie, Deprese, Fenomenologická redukce, Horizont, Existenciální pocity

Abstract

The aim of this thesis is to present the effect of depression on experience and its transformation during a depressed state. To achieve this goal, I will look at the structure of experience as we experience it in a normal state. Husserl will give us the answer to the basic structure of experience through his concept of horizon and at the same time through his phenomenological reduction, which prompts us to reflect on this structure. Once the foundation of this structure is laid, I will introduce concept of existential feelings bases on the work of Matthew Ratcliffe, thanks to which we will be able to focus on the very transformation of experience during a depressed state. When we understand how the structure of the experience changes, we will be able to also focus on certain symptoms that are a part of the experience of depression and show what has changed from the original experience.

This thesis is divided into four parts. The first chapter aims to introduce depression itself and the reason why it is desirable to use a phenomenological approach, and why can be very helpful for current approaches to depression. At the same time, I will put forward phenomenological reduction and the phenomenological stance derived from it, which will show us the way, where and how to proceed. In the second part, we will get acquainted with the horizontal structure of experience. We will also look at existential feelings, which allow us to have all intentional emotions. The third part deals with the application of knowledge we have gained in the previous sections and its application to depression, while also discussing the three symptoms associated with depression, namely a change in perception of one's body, loss of hope for improvement, and finally an inability to act. In this section, using an example of the coronavirus, I will also point out how major life events can cause existential change. The final part then summarizes everything we have learned and tries to answer possible shortcomings that could occur.

Key words

Phenomenology, Depression, Phenomenological reduction, Horizon, Existential feelings

Obsah

1. Úvod	7
2. Co je vlastně deprese	9
2.1 Proč je potřeba nového pohledu na depresi?	10
2.2 Fenomenologická postoj a jeho využití na depresi	12
2.2.1 Husserlova fenomenologická redukce	12
2.2.2 Ratcliffův fenomenologický postoj	16
3. Svět možností	19
3.1. Husserlův horizont	19
3.2. Existenciální pocity	27
4. Existenciální deprese	30
4.1 Tělo v depresi	31
4.1.1 Noematické a neotické a existenciální pocity	32
4.2 Beznadějná deprese	33
4.3 Jednání v depresi	34
4.4 Deprese a Covid	35
5. Závěr	37
Zdroje	41

1. Úvod

Deprese je fenoménem, který je v dnešní době všudypřítomný, proto je naším cílem se na tento fenomén podívat a pokusit se odhalit, co se vlastně děje ve struktuře zkušenosti člověka, který se ocitl v depresivním stavu. Nicméně dříve, než se podíváme na proměnu zkušenosti v depresi, je zapotřebí vyložit onu strukturu zkušenosti jako takovou beze změn, jež sebou deprese přináší. Na tuto strukturu se podíváme, když budeme následovat slova Edmunda Husserla a oloupíme naši běžnou zkušenost o naivní platnost.¹ Ke zpochybnění platnosti zkušenosti nás vede Husserl pomocí pojmu fenomenologické redukce, kterou představíme pomocí *Karteziánských meditací*. V části tohoto textu pro nás zásadní hledá Husserl absolutní jistotu, o jejíž neexistenci by bylo nemožné přemýšlet. *Karteziánské meditace* totiž nastiňují fenomenologickou redukci takovým způsobem, od něhož bude jasně rozlišitelná naše adaptace tohoto postoje. Zároveň se zde ukáže i nesnáze, které se pokusíme formulací fenomenologického postoje vyhnout. My tedy fenomenologickou redukci pozměníme a utvoříme její mírnější verzi ve formě fenomenologického postoje podle Matthewa Ratcliffa. Postoj nás hlavně učí, abychom upřeli pozornost na součást zkušenosti, kterou běžně přehlízíme, a usilovali o její reflexi.² Na základě tohoto postoje budeme pak schopni posunout naši pozornost na horizontální strukturu zkušenost představenou Husserlem. Horizont představíme na základě děl Edmunda Husserla – *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II* v kombinaci se *Zkušenost a úsudek*³. Obě tato díla nám umožní poukázat na prvky horizontu, jež zakoušíme a později se stanou podstatnými body při popisu proměny zkušenosti v depresivním stavu.

V rámci horizontu zažíváme věci různými způsoby a zároveň se nám v něm ukazují možnosti, které můžeme aktualizovat. Avšak žádná zkušenost se neděje samostatně, jelikož vše zažíváme na pozadí světa, který v sobě obsahuje druhy možností, jež si běžně neuvědomujeme. Tvoří-li se naše zkušenost v rámci materiálního světa, nelze tedy se

¹ HUSSERL, Edmund, BAYEROVÁ, Marie a PATOČKA, Jan. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0311-0, s. 21

² RATCLIFFE, Matthew. *Experiences of depression: a study in phenomenology*. New York, New York: Oxford University Press, 2015, 1 online resource (329 pages). ISBN 0-19-163029-2, s. 22

³ Český překlad užitého díla: *Experience and Judgment*

zkušenosti vyloučit naše tělo, díky němuž jsme schopni ke světu přistupovat. Tělesná zkušenost se tak musí určitým způsobem zapojit do utváření světa.⁴

Možnosti poznatelné v horizontu se musí aktualizovat určitým způsobem předpokládání, jelikož se nezdá možné, abychom vnímali možnosti se stejnou mírou pravděpodobnosti k realizaci. Odpověď na tuto otázku představuje Husserl ve formě jednoduché jistoty, ve které se nám zdá aktualizace určité možnosti jako jistá, aniž by ostatní možnosti musely zmizet (např. padá-li sklenice, zdá se její zničení jako jisté, avšak možnost nerozbití sklenice zde pořád je). Jednoduchou jistotu opouštíme, když se dostaneme do pochybností ohledně aktualizace možností, nicméně jakmile dojde k rozhodnutí ohledně tohoto konfliktu navrátíme se zpět do jednoduché jistoty.⁵

Až se seznámíme se základní strukturou zkušenosti, tak se podíváme na existenciální pocity, termín představený Ratcliffem. Tyto pocity označují naši orientaci ve světě, jelikož se jedná o před-záměrné pocity, které následně určují všechny naše záměrné emoce a pocity. Při jejich změně tak dochází k proměně druhů možností, jež nám jsou ve světě nabízeny. Druhy možností tak mohou erodovat částečně nebo zcela, nicméně existenciální změna se projevuje tak, že se svět pak zdá odlišný či neúplný.⁶

Deprese tedy musí obsahovat existenciální změnu ve druzích možností, které se člověku nabízejí. Člověk musí tedy být i obrán o základní způsob předpokládání, jelikož se jeho možnost zlepšení vůbec nenabízí. Svět se tak nutně jeví jako vězení, ze kterého není úniku, jelikož náhle nejsou vnímány možnosti, jež se dříve běžně představovaly.⁷ Nicméně, než vyložíme vše, co bylo výše zmíněno, tak představíme depresi z pohledu duševní nemoci a dnešních přístupů k nim tímto způsobem.

⁴ Husserl, Edmund, Erazim, Kohák. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-129-3. s. 66-67

⁵ Husserl, Edmund, James S., Churchill, Karl, Ameriks. *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*. Evanston: Northwestern University Press, 1973. s. 100. ISBN 0-8101-0595-0

⁶ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 36

⁷ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 69-70

2. Co je vlastně deprese

Deprese se řadí mezi duševní nemoci a je dělena na dva hlavní typy: hlavní depresivní epizoda a přetrvávající deprese (dysthymia).⁸ Deprese postihuje všechny věkové skupiny a u těch, kteří se nacházejí v depresivním stavu, je více než padesát procentní pravděpodobnost k relapsu.⁹ Zároveň, aby někomu mohla být diagnostikována deprese, musí se u něj projevit minimálně pět symptomů, přičemž dva se musí vyskytovat vždy, a tyto symptomy se musí projevovat během většiny dne nejméně po dobu dvou týdnů; nutnými projevy deprese je snížený zájem o většinu činností a radost z nich, a sklíčenost po většinu dne, naopak mezi nahodilé projevy deprese patří změna váhy a chuti k jídlu (převážně úbytek váhy, ale může se vyskytnout i nárůst), změna ve spacích cyklech (nеспavost nebo naopak dlouhý spánek), změna v motorické aktivitě (těžší pohyby), únava (zvýšená fyzická a mentální vyčerpanost), nízké sebevědomí a pocit viny (sebehanění a neospravedlnitelný pocit viny), problém se soustředěním (těžkosti s učením a činěním rozhodnutí) a posledně myšlenky na smrt a sebevraždu (znovu opakující se myšlenky na smrt s přetrvávající úvahami o sebevraždě).¹⁰

Jak je vidět dle výše představeného seznamu symptomů deprese, tak diagnostika deprese podléhá heterogenezi. Heterogenita deprese je zapříčiněná neexistencí pevné definice, podle které bychom tuto duševní nemoc poznali. Deprese by se na základě těchto kritérií neměla zaměňovat s pocitem smutku či skleslosti, který běžně zažíváme během našeho života jako reakci na různé situace (např. smrt, rozvod, nezaměstnanost).¹¹ Pro nás je podstatné si povšimnout, že každý ze symptomů, kromě změny ve váze a chuti, přímo odkazuje ke zkušenosti nebo implikuje něco ze zkušenosti. Z tohoto pozorování se můžeme zaměřit na depresi z hlediska fenomenologie. Dále o depresi nelze mluvit jako o zkušenosti nebo pocitu, jelikož člověk v depresi nezažívá něco, co bychom nazvali depresí, ale naopak má zkušenosti, které se ukáží být součástí depresivního stavu.

Důležitou součástí deprese je rovněž neschopnost transformovat svoji zkušenost, tak aby se dala popsat ostatním¹², proto se člověk v depresivním stavu cítí jako by byl v úplně

⁸ WASSERMAN, Danuta. *Depression*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, 1 online resource (165 p.). ISBN 1-283-57932-4, s. 12

⁹ Tamtéž

¹⁰ Tamtéž, s. 12 a 14

¹¹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 4

¹² Tamtéž, s. 3

jiném světě, který se jeví stejný, ale přesto změněný oproti dřívějšímu. Dokonce užití metafor nebývá dostatečné, i když se k nim člověk obrací. Samozřejmě každý zažívá depresivní stavy odlišně, ale jako dané bychom měli brát tento obrovský problém v artikulaci zkušenosti v depresi ostatním lidem.

Pokládám rovněž za vhodné zde znovu poznamenat, že deprese se liší od smutku či zármutku, který se pokládá za běžnou reakci na různé události v životě, a není tedy duševní nemocí. Nicméně je možné, že tyto události (např. traumatická zkušenost) vyvolají silnou emociální reakci, kterou bychom ale ani přesto neměli nazývat depresí, jelikož se jedná spíše o tak zvanou „prodlouženou stresovou reakci“.¹³

Věnujme nyní pár slov příčině deprese jako takové nebo spíše různým pohledům na onu příčinu. První teorií je biologická teorie, která se zabývá hladinou hormonů ovlivňující neurotransmitery, jako jsou serotonin, nonadrenalin, dopamin, melatonin a prolaktin, přičemž změna v běžné hladině jakéhokoliv z hormonů může mít za následek propuknutí různých symptomů připisujících se depresi.¹⁴ Druhá teorie se nazývá psychologickou teorií a zastává pozici, že deprese je způsobená sociálními faktory a samotným prostředím, proto se biologická léčba přes medikamenty zdá nedostačující a je zapotřebí se skrze psychologickou terapii zabírat i zkušenostními faktory ovlivňující jedince.¹⁵ Třetí a poslední teorie kombinuje obě předcházející teorie a následuje model stresové-zranitelnosti, který tvrdí, že dlouhodobé vystavení stresovým stimulům zvenčí vede rovněž k biologické nerovnováze, a tak zkušenost společně s biologickými faktory zapříčiní rozvinutí deprese.¹⁶

2.1 Proč je potřeba nového pohledu na depresi?

Největší problémy přináší ona heterogeneze, u které není jasné, zda se každý symptom vyskytuje samostatně nebo je pouze součástí onoho celku symptomů, do jenž náleží. Tento nedostatek nicméně není na obtíž diagnostikování a následnému léčení deprese. Léčba deprese se liší podle výše uvedených teorií, které mají vliv na vznik deprese. Pro biologickou teorii přichází v úvahu léčba čistě založená na antidepresivech, aby došlo

¹³ Wasserman, *Depression*, s. 12

¹⁴ Wasserman, *Depression*, s. 78-79

¹⁵ Wasserman, *Depression*, s. 81-82

¹⁶ Wasserman, *Depression*, s. 85-87

k obnovení rovnováhy hormonů ovlivňující neurotransmitery. Psychologická teorie naopak vychází z toho, že pozitivní výsledek by měl být dosažen pomocí terapie (psychologické podpory). Nicméně poslední teorie zastává pozici, která je v dnešní době upřednostňována, tedy kombinace antidepresiv společně s terapií.¹⁷ Tento současný přístup je zapříčiněn názorem, že antidepresiva nejsou a ani nemohou být jediným nástrojem, jelikož zlepšují pouze fyzický stav pacienta nikoliv ten duševní, a ani nepomáhají, aby se pacient vyrovnal se zkušenostmi a událostmi, jak současnými, tak budoucími.¹⁸

Mým cílem není tvrdit, že zmíněné teorie a jejich způsoby přístupů k depresi jsou špatné. Naopak mám stejný záměr jako Matthew Ratcliffe, a to ukázat, že fenomenologický přístup k depresi může těmto teoriím napomoci v porozumění pacientovi zkušenosti. Toto porozumění by mělo vycházet z rozdílnosti zkušeností v běžném, šlo by říci i „zdravém“, stavu oproti depresivním stavům.¹⁹ Tento nový pohled by mohl být obohacující, jelikož by měl odhalit a identifikovat druhy zkušenosti, které pacientovi schází. Důvod, proč se psychologové nepouštějí do rozboru základů zkušenosti, aby identifikovali, jak se základy proměnili, je prostý. Primární starostí psychologa je identifikace a následná léčba deprese, přičemž k tomu bohatě slouží seznam symptomů, které jsou zmíněné výše. Pokud tedy pacient splňuje podmínky pro diagnostikování deprese může být zahájena léčba, ať již za pomoci medikamentů nebo terapie, nejčastěji však obojího.

Nyní je již čas představit Ratcliffův termín „existenciální změny“ a s ním související termín „existenciálního pocitu“. Oba termíny se později dočkají jasného vysvětlení a zařazení do struktury zkušenosti, jak bude představena. Nicméně, i tak bych těmto pojmům věnoval pár řádků, již nyní. „Existenciální“ v obou termínech odkazuje na předzáměrnost pocitů a stavů, které zažíváme ve světě, oproti záměrným pocitům rovněž zažívaných ve světě.²⁰ Symptomy, které jsou užívány k diagnostikování deprese, pak jsou neoddělitelné od svého existenciálního kontextu, a proto se v nich právě ukáže „existenciální změna“, která označuje změnu v náležitosti do světa, jak je zažívána člověkem v depresivním stavu.²¹ Pro lepší představu o rozlišení „existenciálního“ a záměrného pocitu bych rád uvedl příklad naděje; 1) v záměrném pocitu, věříme (máme naději), že se stane událost „p“, přičemž pak s ohledem na naplnění této naděje přichází

¹⁷ Wasserman, *Depression*, s. 116

¹⁸ Wasserman, *Depression*, s. 116

¹⁹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 1

²⁰ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 6

²¹ Tamtéž

zklamání nebo radost; 2) v „existenciálním“ pocitu se již dotýkáme samotných základů zkušenosti, a tedy naší schopnosti v naději vůbec, a to nejen vůči události „p“, ale i ostatním událostem. Dochází-li tedy v depresi k „existenciální změně“, znamená to, že se člověku otrásá samotná základní možnost určitého pocitu (v našem příkladu naděje), proto by pak symptom beznaděje odkazoval k této změně a jeho náležení do světa.

2.2 Fenomenologický postoj a jeho využití na depresi

V této části představím fenomenologický postoj, který bude vycházet z práce Matthewa Ratcliffa, přičemž tento postoj rozvíjí z prací tradičního filosofa Edmunda Husserla a jeho fenomenologické redukce. V tomto postoji je zapotřebí neodmítat ani nezlehčovat lidskou zkušenost²², což se stává hlavní a podstatnou myšlenku, na kterou bychom neměli zapomínat. Husserl se dostává k této myšlence při hledání idey vědy v *Karteziánských meditacích*, kde evidence je míněná zkušenost.²³ Husserl v této knize následuje cestu Descarta, který v hledání jistého musel vše nejisté odložit, aby se pak dostal ke známému *cogito ergo sum*²⁴.

2.2.1 Husserlova fenomenologická redukce

Husserl začíná své hledání stejně jako Descartes, tedy opuštěním všech přesvědčení, která máme za platné, rovněž i vědy, kterým se věnujeme. Cílem našeho hledání je idea universální vědy²⁵, avšak tuto ideu, kterou hledáme, odvozujeme z věd, jež jsme označili za domnělé a zpochybnili jejich platnost, tak se stává idea všeobecné vědy domnělou a její uskutečnění nejisté. Zde musíme přijmout universální vědu jako předpoklad, o který budeme usilovat. Usilujeme tedy o absolutní odůvodnění vědy, přičemž abychom tohoto odůvodnění dosáhli, musíme se vžít do vědeckého úsilí a jednání, které hlavně spočívá v činnosti souzení a v samotném soudu.

²² Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s.16

²³ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 16

²⁴ Myslím, tedy jsem

²⁵ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 12

Evidence je důležitá v otázce odůvodnění soudů, přičemž odůvodnění je součástí vědeckého úsilí a jednání. Odůvodnění vychází z existence soudů, které Husserl dělí na soudy bezprostřední a zprostředkované; odlišnost zprostředkovaných soudů, jak název napovídá, spočívá v předpokladu víry v jiné soudy, přičemž v tyto soudy bylo již uvěřeno.²⁶ Činnost odůvodňující se pak nachází ve vykazování soudů jako pravdivých, pokud se prokáží správnými, v opačném případě nesprávnými. Takto postupujeme u bezprostředních soudů, nicméně jelikož zprostředkované soudy jsou závislé na jiných soudech, tak se i od zprostředkovaných soudů dostaneme k bezprostředním; pravda, ke které se odůvodněním dostaneme, se pro nás stává poznáním, jelikož jakmile je tato pravda odůvodněním jednou odhalena, nebrání se podle libosti k ní vrátit.²⁷

Pravdivé odůvodnění se pak vyznačuje tak, že soud souhlasí s objektivním vztahem soudu, přičemž právě v rozboru tohoto vztahu dokážeme odhalit ideu evidence, o kterou se zajímáme. Husserl pod pojmem souzení vidí mínění, respektive pouhé domnívání, že je to a to; soudem zase rozumí domnívaný objektivní vztah.²⁸ Zdá se, že oba tyto pojmy tak, jak jsou představeny, nás zatím nemohou dovést k evidenci, ve které bude věc přítomna jako ona sama, nikoliv pouze na způsob domnívání. Nicméně pokud postavíme souzení do pozice soudu neboli vědomě převedeme naše domnívané souzení do pozice toho, co je souzeno, dostaneme soudové mínění (mít ve vědomí to a to ve způsobu soudu), které je onou evidencí, přičemž v evidenci je objektivní vztah věcí jako on sám a ten, kdo soudí si je pak vědom tohoto samotného vztahu.²⁹ Takto se vytváří syntéza, která vyplňuje pouhé mínění svým souhlasným krytím, a dostává se nám na mysl správnost onoho mínění, které předtím nebylo samotnou věcí.

Tato idea vědy snažící se docílit absolutního odůvodnění a ospravedlnění, aby se pokoušela docílit univerzálnosti (nehledě na faktické uskutečnění), vychází z evidence, přičemž v nejširším smyslu je evidence zkušeností; zkušenost tedy označuje, že něco je tak a tak, v evidenci se pak toto představuje ve své samostatnosti. Evidence je buďto dokonalá nebo méně dokonalá (rozpor s evidencí je negativní evidencí). Dokonalá evidence je ideou, jež se snaží dosáhnout poznání tak, že vyplňuje mínící intence, aby se staly pravdami.³⁰ Objevuje se tedy před námi cíl vědy, která směřuje k nalezení pravd, které jsou platné navždy a pro všechny. Avšak proti tomu stojí relativní pravdy, se

²⁶ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 14

²⁷ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 14-15

²⁸ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 15

²⁹ Tamtéž

³⁰ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 16

kterými se setkáváme v každodenním životě, respektive v předvědeckém životě. Bohužel jsme ve vědě nuceni uznat, že nejsme schopni proniknout k absolutním pravdám, a proto je vždy modifikujeme, abychom dosáhli univerzálního poznání. Nicméně to, co pro nás je zásadní, je poznávací řád náležitý ideje vědy, který přikazuje, abychom postupovali od poznatků dřívějších k poznatkům pozdějším.³¹ Vědecký postup tedy nemůže být nahodilý, ale je založený v povaze věcí.

Na základě výše popsaného můžeme formulovat první metodický princip, který by měl pomoci při hledání pravé vědy. Princip říká, že bychom neměli nechat v platnost žádný soud, jež nečerpá z evidence (zkušenosti), ve které jsou objektivní vztahy věcí přítomny samy o sobě. Zároveň nás nabádá, abychom tuto evidenci učinili předmětem reflexe, co do jejího obsahu a její samodanosti. V případě, že tam schází, nesmíme soudu přiřknout konečnou platnost, ale brát ho jako pouhý stupeň (zprostředkovaný soud) a pokračovat dále.³² Přestože nám metodický princip říká, jak máme postupovat při našem hledání pravé vědy, přichází na mysl otázka po počátku, od kterého bychom se měli odrazit při našem hledání. Počátek je rovněž důležitý, abychom mohli postupovat podle poznávacího řádu, tedy od dřívějšího k pozdějšímu poznatku. Tato otázka nás zavádí na cestu hledající absolutní jistotu, kterou nemůžeme nalézt v evidenci, jež Husserl nazývá *adekvátní*, jelikož vědec sleduje evidenci *apodiktickou* označující onu absolutní jistotu.³³

Pro naše bádání je důležitější idea *apodiktické* evidence, která v sobě obsahuje absolutní nemožnost nebytí. Tím je míněno, že oproti tomu v *adekvátní* evidenci dochází k bezpochybnému samouchopení věci v bytí jako jí samé, aniž by došlo k vyloučení možnosti pozdějšího objevení pochybností, tzn. evidence ze zkušenostního světa se nám může jevit jako evidence v jistotě neboli že vidíme samotný objektivní vztah věcí, nicméně i tak se z této evidence neztrácí možnost, že tomu tak vůbec nebylo, k čemuž by došlo v kritické reflexi. *Apodiktická* evidence nejenže se vyznačuje jistotou bytí objektivního vztahu, ale na rozdíl od *adekvátní* evidence v kritické reflexi obstává, a navíc se jeví tak, že její nebytí je nemyslitelné.³⁴ Přirozeně nám vyvstává na mysl otázka, co za evidenci je evidence *apodiktická*, a přesněji kde je náš počátek, od něhož lze vše odvodit; musí se jednat o evidenci nutně stojící před všemi nahlédnutelnými evidencemi ale i před ostatními *apodiktickými* evidencemi.

³¹ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 17

³² Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 17-18

³³ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 19

³⁴ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 20

Mohla by být existence světa *apodiktickou* evidencí? Ke světu se vztahujeme každodenním životem a zároveň k němu vztahujeme rovněž všechny vědy, svět se tak v těchto vztazích jeví jako samozřejmý, a proto se nám může zdát, že otázka jeho neexistence je nemožná, což by pak naplňoval znaky *apodiktické* evidence. Nicméně, jak sám Husserl říká: „Nejenomže jednotlivá zkušenost může být znehodnocena jako smyslový klam, nýbrž i celá souvislost zkušenosti, kterou lze přehlédnout jako jednotu, se může ukázat jako zdání, jako souvislý sen“³⁵, je-li tedy možné, že se naše singulární zkušenost ukáže jako nesprávná, jak lze zaručit, že celá jednota zkušenosti, jejíž je tato singulární zkušenost součástí, není rovněž nesprávná? Bohužel toto zaručit nejsme schopni, proto musíme k existenci světa přistupovat obezřetně a kriticky tak, že bytí světa pro nás přestane být faktem a bude pouze fenoménem platnosti.³⁶ Není-li bytí světa absolutně první evidencí, nezbyvá nic jiného než zjistit, co touto evidencí je. Co je to za bytí, které stojí před bytím světa a svět toto bytí ve své existenci předpokládá?

Husserl nám nabízí odpověď v podobě *ego cogito*³⁷, které je transcendentální subjektivitou.³⁸ V *ego cogito* nalézáme náš počátek, jež je *apodiktický*, a tak si nelze myslet možnost jeho neexistence. K *ego cogito* jsem nuceni dojít, jelikož jsme obrali všechnu vědu, a dokonce i svět o nárok na nepodmíněnou existenci; tj. lze si myslet, že věda i svět neexistují. Ztrácíme vše hmotné, které lze ve světě potkat, a s tím i vše živé ve světě se nacházející, protože zvířata i lidé jsou předně zakoušena smyslově, tedy smysly, které musíme zavrhnout, když lze zpochybnit existenci světa. Zůstáváme tedy s já, které právě provádí ono zdržení v přísouzení platnosti světu, jedná se zároveň o to já, které reflektuje všechnu zkušenost, soudy a vědy. Avšak tato zkušenost zůstává uchována v tomto já, ale pouze jako pouhý fenomén. Jak říká sám Husserl: „(...) to, co já, meditující tím získávám, je můj čistý život se všemi jeho čistými zážitky a jeho čistými míněnostmi, universum fenoménů ve smyslu fenomenologie“³⁹, svět se tedy pro mne stává platným, protože v něm provádím nějakou činnost (zakouším, vnímám, myslím, vzpomínám atd.). Pro tyto činnosti Husserl přejímá Descartův termín *cogito*, které světu propůjčuje platnost, jelikož je pro *cogito* vědomě jsoucí a samo mu přičkne platnost.⁴⁰ K čistému *cogito* můžu dorazit vždy, když se zdržím víry ve svět jako prostě jsoucí, a pak

³⁵ Husserl, *Karteziánské meditace*, s.21

³⁶ Tamtéž

³⁷ „Já myslím“

³⁸ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 22

³⁹ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 24

⁴⁰ Tamtéž

reflektuji ono samotné vědomí o tomto světě, pouze pak jsem schopen dorazit k čistému *cogito*.

To, co zde bylo přestaveno, nám ukazuje, že počátkem pro všechno hledání je *ego cogito*, které nám káže, abychom se zdrželi udělení platnosti všemu empirickému, a i samotnému světu. Takto nás Husserl nabádá k fenomenologické redukci, díky níž bychom měli reflektovat všechnu zkušenost ve světě a vždy začít od já, které tuto redukci vykonává.

2.2.2 Ratcliffův fenomenologický postoj

Ratcliffe představuje svůj pojem fenomenologického postoje na základech fenomenologické tradice, a to převážně na fenomenologické redukci Edmunda Husserla, jak jsem se jí pokusil představit výše. Fenomenologický postoj by nám měl pomoci porozumět zkušenosti, kterou zažívá člověk v depresivním stavu. Jednoduše by se dalo říct, že nám tento postoj říká, abychom neignorovali ani nezlehčovali lidskou zkušenost, nicméně tímto zjednodušením není řečeno, jak máme k této zkušenosti přistupovat při zkoumání. Ratcliffe upozorňuje, že ze dvou způsobů přístupu (osobní a neosobní) se v psychiatrii některé metody uchylují k přístupu neosobnímu.⁴¹ Bohužel neosobním způsobem objektivizujeme člověk a on se nám pak jeví pouze jako objekt s mentálními stavy uvnitř něj. V námi zvoleném postoji se proto musíme rovněž podívat i na osobní přístup, se kterým budeme k lidem přistupovat jako k osobám, přičemž se jedná o způsob, který zastáváme v každodenním životě běžně a bez námahy oproti neosobnímu přístupu. Nicméně adopce osobního přístupu není tím, co je pro fenomenologický postoj význačné.⁴²

Ratcliffe vychází z Husserlova přístupu ke světu, přesněji k tomu, že bychom neměli brát svět za zřejmý, ale máme vždy zkoumat a zpochybňovat vše, co v něm zakoušíme.⁴³ Protože to, co nás zajímá, není něčím očividným pro naši zkušenost, ba naopak je něčím, čeho si nejsme plně vědomi, když reflektujeme naši zkušenost. Všechna naše zkušenost se tvoří na pozadí světa, který často opomíjíme, nikoli protože není podstatný pro naši zkušenost, ale protože je tak silně zakořeněný v naší zkušenosti, že si ho jednoduše

⁴¹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 16

⁴² Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 17

⁴³ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 18

nevšimneme.⁴⁴ Ke světu bychom neměli přistupovat stejně jako k objektům ve světě, jelikož do světa jsme vnořeni a je jím utvářena zkušenost. Součástí tohoto pozadí jsou dva neoddělitelné aspekty; 1) zkušenost bytí zde (jako součást situace) a 2) smyslu pro realitu.⁴⁵ Abychom porozuměli, co smysl pro realitu znamená, musíme se zeptat, z čeho se naše zažívání předmětu skládá. Zdá se, že jsme percepčně přítomni s předmětem, a zároveň tato percepční zkušenost obsahuje smysl pro to, že předmět je „tady a teď“⁴⁶. Na druhou stranu jsme také schopni soudit, že předmět, který není pro nás aktuálně a percepčně přítomen, je někde přítomen. Smysl pro realitu není tím, čím zažíváme předměty jako „tady a teď“, není ani soudem o tom, zda je něco „tady a teď“ či nikoli. Smysl pro realitu je totiž tím, co nám umožňuje rozlišit „tady a teď“ od jiných možností, a pak tedy rozlišit, zda je něco „tady a teď“ či nikoli. Na základě smyslu pro realitu jsme schopni pamatování, věření, představování a očekávání, jelikož pokud bychom nedokázali rozeznat, zda je předmět „tady a teď“ od možnosti, že tu není, tak by se pak oslabila naše schopnost představování a věření.

Smysl pro realitu je tak neoddělitelný od zkušenosti náležením do světa. Světem nemyslíme objekt naší zkušenosti, ale je naopak pozadím, na němž zažíváme objekty zkušenosti. Proto se pak svět snadno opomíjí, když se pokoušíme o reflexi naší zkušenosti, jelikož primárně věnujeme pozornost aktu percepce.⁴⁷ Z toho plyne, že možnosti zkušenosti a úsudku předpokládají tento svět na pozadí. Smysl pro realitu se nám právě později ukáže jako stěžejní bod v našem přístupu k depresi, jelikož tento smysl, jak se dále ukáže, je pozměněn. Z toho důvodu lidé často v depresivních stavech popisují svoji zkušenost jako z jiného světa.

Je to právě Husserlova fenomenologická redukce, které v tomto postoji hraje hlavní roli. Právě z důvodu abychom byli schopni poznat svět, jak jsme ho představili, tedy jako pozadí naší zkušenosti, musíme užít fenomenologickou redukci, ke které nás nabádá Husserl. Říká: „Musíme oloupit o naivní platnost také jejich univerzální půdu, půdu zkušenostního světa. Bytí světa na základě přirozené zkušenostní evidence nesmí už pro nás být samozřejmým faktem, nýbrž rovněž, a to jedině fenoménem platnosti.“⁴⁸ Nesmíme tuto výzvu chápat ve světle fenomenologického postoje tak, že máme pochybovat o existenci světa, nýbrž zdržet se úsudků ohledně toho, zda něco je nebo není.

⁴⁴ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 17

⁴⁵ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 18

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 19

⁴⁸ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 21

Vzdáním se tohoto úsudku neopouštíme naši běžnou zkušenost objektu ve světě, ale naopak tuto zkušenost zachováváme, abychom se mohli od ní odpojit, a tak se podívat na samotnou strukturu zkušenosti. Fenomenologickou redukcí tak otevíráme naši reflexi něco, co jsme dříve přehlíželi, protože to stálo na pozadí naší zkušenosti. Nutno poznamenat, že reflexí není myšlena sebereflexe, kdy se člověk vztáhne sám k sobě, ale míníme vztažení se ke zkušenosti bytí ve světě, kterého jsme součástí. Redukcí se nám otevírá možnost studovat právě smysl pro realitu a naše patření do světa, které je předpokládáno naším souzením ve světě.⁴⁹

Nicméně Ratcliffe nepřejímá Husserlovo učení zcela. Ratcliffe není toho názoru, že je potřeba celkové uzavření běžného života, abychom mohli tento smysl jako celek postavit před oddělené vědomí, jež by na něj nahlédlo. Jedná se primárně o psychologicky nemyslitelnou možnost, kdy bychom zachovali smysl pro náležení do světa, ale zároveň se od něj dokázali vzdálit natolik, že bychom se podívali na jeho strukturu.⁵⁰ Pro naše potřeby není nutno užít Husserlovu fenomenologickou redukcí, ale bohatě nám postačí přijmout Ratcliffův fenomenologický postoj.

To znamená, že je již připravena půda pro představení fenomenologického postoje, který uijeme na místo fenomenologické redukce, jelikož není stejně radikální jako redukce, kde se, jak sám Husserl říká, stavíme do postoje „nezainteresovaného diváka“⁵¹. Fenomenologický postoj totiž pouze obsahuje uznání toho, že existuje zkušenostně ustanovený smysl pro realitu a náležení.⁵² Navíc, že běžné empirické vědy nejsou s to, aby se tyto smysly podívali, jelikož je berou za dané. Konečně i když fenomenologický postoj nemá přesně definované hranice, můžeme obecně charakterizovat, z čeho se skládá; 1) upření pozornosti k součásti zkušenosti, která je běžně předpokládána a přehlížena, 2) úsilí o reflexi této součásti, a 3) alespoň nějaké zhodnocení toho, z čeho se skládá relevantní součást zkušenosti.⁵³ Přijmutím tohoto postoje budeme schopni přistoupit k reflexi toho, co jsme dříve brali za dané neboli k reflexi našeho světa. A tak od sebe rozeznáme změny ve zkušenosti, které se dějí v rámci našeho zkušenostního světa, a zkušenosti, které se dějí ve strukturách zkušenostního světa.

⁴⁹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 20

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 37

⁵² Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 21

⁵³ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 22

3. Svět možností

Fenomenologický postoj nám odhalil svět, který stojí na pozadí naší zkušenosti, a tak nyní můžeme přistoupit ke zkoumání naší zkušenosti, když jsme si vědomi, že se neskládá pouze z toho, co aktuálně vnímáme. Naším záměrem je představit existenciální pocity, které pro nás pak budou důležité pro zkoumání deprese, s ohledem k možnostem, jež jsou obsaženy ve zkušenosti.⁵⁴ Pojem existenciální je zde používán ve významu před-záměrnosti neboli odkazuje ke způsobům nacházení se ve světě, které nejsou záměrnými stavy nebo pocity. Abychom pozorovali rozdíl mezi záměrným a před-záměrným pocitem, podívejme se na příklad (bez)naděje; a) v záměrném pocitu (ne)věříme, že se stane „p“, b) v před-záměrném pocitu jsme schopni (bez)naděje vůbec, a pak se vztáhnout k „p“ nebo „q“. Proto se budeme muset podívat na Husserlův koncept horizontu, abychom představili, jak jsou možnosti vnitřní naší zkušenosti. Změny v existenciálním pocitu pak obsahuje změnu v možnostech naší zkušenosti.

3.1. Husserlův horizont

Popis horizontální struktury zkušenosti začíná pozorováním toho, že vnímáme objekt zcela přítomný, i když aktuálně vnímáme pouze jeho část. Zároveň ho vnímáme jako neměnný, přestože jeho vzhled se významně mění společně s naším fyzickým vztahem k němu. Smysl pro vnímání objektu i z odlišných hledisek, než aktuálně vnímáme, nám umožňuje vnímat objekt zcela přítomný a je součástí naší smyslové zkušenosti. Proto se objekt představuje, že může být viděn z různých úhlů, dotknut nebo posunut. Tyto a další možnosti jsou obsaženy v tom, co Husserl nazývá horizont objektu. Každé vnímání věci (vědomí přítomné existence jakékoliv věci) je tedy provázeno pozorováními vjemů, které jsou spojeny jednotou kontinuální teze. Jednotlivé teze jsou tak přivedeny do jednoty aisthetickou syntézou. Tato syntéza není aktem spontaneity, oproti kategoriální syntéze se jedná o splynutí smyslových známek (smyslových vlastností) pocházejících z kontinuální syntézy.⁵⁵ Horizont nelze chápat jako něco vnějšího objektu, jelikož možnosti nezažíváme jako něco vznášejícího se kolem objektu. Možnosti jsou vnitřní

⁵⁴ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 33

⁵⁵ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 33

tomu, čím objekt je, a tomu, že je. Možnosti tedy nejsou něčím doprovázejícím, ale jsou tím, co částečně objekt utváří. Nutno říci, že horizonty jsou soudržné systémy, takže nevnímáme možnosti objektu jednu po druhé (možnost „p“ pak možnost „q“ a tak dále), nýbrž jsou součástí tzv. pasivní syntézy, která nám umožňuje zakoušet přítomné trvání objektů bez námahy vědomí.⁵⁶ Možnosti zakoušené v rámci pasivní syntézy nemusí nutně odkazovat k aktům, jež již byly pojaty, ale mohou zahrnovat plochy (v případě matérie předmětu), které ještě nebyly vnímány; vidím-li dům pouze z přední strany, obsahuje toto mé vnímání bez dalšího i to, že má stěnu i na zadní straně, aniž bych ji zatím viděl.

Předměty jsou nám vždy dány předem, než vůči nim vykonáme jakýkoliv akt vědomí. Představují se nám v jednoduché jistotě, což znamená, že předpokládáme jejich existenci způsobem, který byl námi schválen před vnímání předmětu. Touto před-daností jsme pak vyzváni k aktu vědomí, abychom předmětu konečně propůjčili jeho formu a utvrzení, ve kterém docílí stavu opravdu existujícího předmětu.⁵⁷ Nicméně tato jednoduchá jistota trvá, dokud pomocí zkušenosti nebo aktu poznání se předmět neukáže jako ne-takový nebo právě přesně takový. Prostředí, ve kterém se s předměty setkáváme, je přítomné jako doména této před-danosti (tj. pasivní před-danosti); jedná se o něco, co je zde, aniž bychom ho samostatně vnímali, není ani něčím, co by v nás budilo zájem k němu zaměřit pozornost. Svět se pak tedy stává prvním a universálním před-daným pasivním bytím, je nutně předpokládán každým aktem vědomí, protože mu předchází a je jeho základní půdou. Vše, co se pak snaží docílit svého poznání, dosahuje pouze existence na půdě světa, takže poznání nám mění názor o předmětu rovněž jen na této půdě světa.⁵⁸ Svět nemůže tedy být prvním aktem úsudku, ale je předpokladem pro všechny úsudky. Vědomí světa je tak vědomím v módu jistoty, které není získáno určitým aktem mysli, a proto svět jako existující svět je universální pasivní před-daností pro všechnu aktivitu mysli.⁵⁹

To, že stavíme každé uchopení jednotlivého předmětu a každý akt vědomí na pozadí světa, naznačuje existenci něčeho více než pouhé pasivní jistoty. Jak upozorňuje Husserl, svět je světem, ve kterém vědomí vykonalo svou práci různými způsoby, a proto není pochyb, že něco jako jednoduchá zkušenost (zakoušet něco poprvé) není možná. Každá zkušenost vnímáním v sobě nutně obsahuje možné a aktuální vědění o předmětu, který ještě nebyl vnímán.⁶⁰ To znamená, že jednota předmětu nemusí být tvořena jen a pouze

⁵⁶ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 34

⁵⁷ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 29

⁵⁸ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 30

⁵⁹ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 31

⁶⁰ Husserl *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 32

reaktivací, která by nám osvětlila to, co jsme už vnímali. Jedná se totiž o implicitní syntézu předmětu, jež se skládá z vědomím vložených spoluminění, které právě vykonalo onu práci vůči předmětu, aniž by ho dříve vnímalo. Následně dochází k explikaci tohoto pojetí předmět pomocí různých zkušeností, které mají své jádro v aktuálním a určeném vědomí, což rovněž znamená, že ve zkušenosti je obsažena možnost dalších daností onoho předmětu způsoby, jež jsme ještě nezakusili. Horizont je význačný svou nevypotřebovatelností a nedaností, jelikož horizont nás pouze vyzívá, abychom tuto nedanost předmětu změnili v danost za pomoci možností obsažených v předmětu, protože právě my se můžeme rozhodnout ve prospěch jedné možnosti na úkor druhé, a tak přispět k určení předmětu, přičemž tímto aktem se před námi otevřou nové možnosti.

Když jsme mluvili o vědomí, které již svou práci ve světě vykonalo, nemínili jsme tím, že vědomí přivádí existující předměty z ničeho, je to právě naopak, všechny tyto předměty jsou nám dány předem v rámci předmětného prostředí. Proto v případě, že jsme ovlivněni v našem pozadí (tj. k čemu zrovna nesměruje naše pozornost), tak je našemu vědomí toto ovlivnění představeno v rámci předmětného chápaní, a tedy předvídatelným způsobem je nám ono ovlivnění známo. Toto vychází ze vnímání, které provází náš celý život. Ve vnímání se dostáváme k celému poli předmětů, jež bereme jako jednoty možných zkušeností neboli jako možný substrát vědomých aktivit.⁶¹ Cokoliv, co nás tedy ovlivňuje na pozadí nemůže být ničím, jedná se nutně o nějaký poznatek, který ještě není zcela znám. Tento poznatek se pak vyznačuje tím, že naše vědomí o jeho určitostech je prázdné. První vztahení k předmětu se pohybuje ve všeobecnostech, které se snaží předmětu postupně propůjčit určitost. Nicméně, přestože o předmětu nevypovídají jakékoliv určitosti, jsme s ním v jisté obeznámenosti, přesněji, že se jedná o něco umístěné v horizontu světa, jež je totalitou existencí.⁶² Jednoduše řečeno, pokud něco uchopujeme prvně jako objekt naší pozornosti (tj. převádíme něco z pozadí do popředí), tak to neznamená, že je pro nás něčím prázdným, nýbrž se může jednat o něco, již druhově určené (např. člověk). Vůči takto prvně uchopené věci se ze začátku pohybuje v míře obeznámenosti, přesněji pro tento předmět v neobeznámenosti, a pokud nedocílíme nějaké typizace objektu, přesto jsme vnímali věc jako objekt, objekt smyslově vnímatelný.⁶³

⁶¹ Husserl *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 37

⁶² Tamtéž, s. 38

⁶³ Tamtéž, s. 38-39

Můžeme rozlišit více druhů možností, přičemž některé jsou implikovány naší schopností zakoušet objekt jako „tady a teď“. Horizonty mají mezi-smyslovou strukturu; tzn. vizuální vnímání objektu obsahuje rovněž i možnosti hmatu a naopak. Dále mají horizonty i mezi-subjektovou strukturu; tzn. objekt, který aktuálně vidím, je zakoušen i jako potencionálně přístupný pro ostatní. V rámci mezi-subjektové struktury můžeme rozpoznat, že se naše možnosti liší od možností ostatních, proto se pak něco zdá přístupné ostatním, nebo teď přístupné jemu, ji či nám a nepřístupné jemu, ji či nám. Horizonty nejsou ustanoveny pouze v pojmech toho, co je možné, ale i ve vnímání, které obsahuje dispozice směrem k tělesným počitkům. Husserl nazývá tyto počitky kinestetické, čímž míní počitky, které konáme v rámci našeho vnímání (např. pohyb očí).⁶⁴ Horizonty jsou tedy hlavně, ale nikoli zcela otázkou toho, co můžeme dělat. Všechny tyto pohyby jsou tak podstatnou součástí vnímání, a slouží k předvedení předmětu vnímání ke své danosti ze všech možných stran. Kinestetické pohyby zároveň nejsou něčím, co vykonávám dobrovolně a ze své spontaneity, ale jedná se o neaktivní přijímání vnějšího vnímání předmětů (samozřejmě je v mé moci toto přijímání přerušit tím, že například zavřu oči, ale pokud tak neučiním, není již v mé moci ovlivnit to, že budu vnímat další obraz předmětu v zorném poli).⁶⁵

Jak se tedy ukazuje, vztahování k materiálnímu světu pochází z těla. Proto danosti materiálních věcí musí nutně vycházet z určité orientace k tělu, které je zakouší, přesněji řečeno k subjektu lidskému. Povaha předmětů je pak odkázána na povahu subjektu a jeho smyslovost. Tělo se nutně stává spolupřítomné při veškerém vnímání, a proto kdykoliv se něco věcné stane obsahem vědomí, musí mít zároveň určitý vztah k tělu.⁶⁶ Tento základní vztah orientace, kde je tělo výchozím bodem, Husserl popisuje na příkladu kentaura. Tímto příkladem hlavně poukazuje na to, že orientace k tělu jako primární východisko vnímání platí nejen pro skutečné věci ale i pro věci, které mají možnost se jevit. Kentaura si tak ve své představivosti stavím do určité pozice vůči svému tělu (před sebe, vedle sebe, otočeného zády ke mne atd.).⁶⁷ Úloha těla nekončí u význačnosti jako centra orientace, ale postupuje dále a podílí se dokonce na konstituci materiálního světa, a to dvěma funkcemi. Za prvé se podílí na tvorbě známek věcí jako takových, proto jsme třeba o předmětu schopni mluvit jako o hrubém, jelikož na základě dotyku jsme s to, ho

⁶⁴ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 65

⁶⁵ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 84

⁶⁶ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 65

⁶⁷ Tamtéž, s. 66

takto posoudit; součástí této funkce jsou tak všechny vlastnosti předmětu nahlédnutelné pomocí smyslovosti. Za druhé participuje na motivaci, a to díky kinestetickým počítkům, jež nás různě nabádají, abychom se vztáhli určitým způsobem a odkryli jistou známku. Právě v této funkci je obsažena možnost nechat rozložit vnímání na možné sledy vnímání, což znamená, že při vnímání předmětu jednoduše vybíráme z řady možných sledů vnímání předmětu a různě je aktualizujeme; když pohnu takto hlavou, pak se změní můj pohled takto.⁶⁸ Vnímání se tedy skládá z obou funkcí, kde nás jedna motivuje určitými možnými způsoby, abychom ke předmětu přistoupili, a druhá, jež nám už prezentuje známky, které jsme na základě této motivace odkryli.

Všechny možnosti v horizontech zakoušíme s nějakou jistotou, že dojde k jejich aktualizaci. To znamená, že se k těmto možnostem různě vztahujeme dokonce tak, že si mezi nimi vybíráme či nějaké upřednostňujeme. Husserl rozlišuje dva typy jistoty, s nimiž vnímáme různé možnosti: otevřená a problematická jistota, respektive nejistota.⁶⁹ První nejistotou, na kterou se podíváme, je otevřená nejistota. Otevřená nejistota se vyznačuje svou neurčitostí v našem předvídání, která z možností se aktualizuje. Když zažíváme otevřenou nejistotu, tak náš předpoklad toho, jaká možnost se v rámci vnímání naplní, je obecný a svou jistotu nachází právě v této obecnosti. Husserl tuto nejistotu popisuje na příkladu předmětu, který má z přední strany určitý vzhled, jež očekáváme rovněž na druhé straně. Nicméně s jistotou jsme schopni předpokládat o opačné straně pouze to, že tam bude určitý vzhled.⁷⁰ V podstatě to znamená, že když se díváme na objekt, naše vnímání tohoto objektu je takové, že pokud objekt otočíme, odhalí se nám buďto stejný vzhled (např. hrubý a červený povrch) nebo můžeme očekávat vnímání pouze nějakého vzhled (v našem případě: nějaký povrch a nějaká barva). Nyní odlišíme otevřenou nejistotu od problematické nejistoty. Problematická nejistota vychází, jak již název napovídá z existence nějakého problému, přesněji řečeno konfliktu, který je příznačný pro tuto nejistotu. Husserl představuje tuto nejistotu na příkladu figuríny a člověka; z dálky vidíme ve vitríně obrys postavy a nejsme s to určit, zda se jedná o člověka nebo figurínu.⁷¹ Existuje tedy zde konflikt a pochybnost o tom, zda to něco je či není (je to člověk a není figurína/není to člověk a je to figurína). Jedná se právě o takovéto situace, kde se můžeme klonit více či méně k jedné z našich domněnek o tom, co nebo

⁶⁸ Tamtéž, s. 66-67

⁶⁹ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 96

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 92

kdo se tam nachází.⁷² Shrňeme-li vše, co bylo výše řečeno, tak „otevřená nejistota“ označuje nejistotu o tom, jaká možnost z horizontu bude vnímána a „problematická nejistota“ označuje nejistotu v aktualizaci nějaké určité možnosti. To znamená, že jakmile něco předvídáme, činíme tak s určitým stupněm jistoty, respektive nejistoty. Základním stupněm předvídaní je jistota, která se nachází ve formě jednoduché jistoty. Tato základní jistota nás vždy na chvíli opustí, když se dostaneme do pochybností, zda něco je tak, jak si myslíme (např. za dne jsem viděl, že to byla figurína, ale nyní za tmy mám pocit, že se pohnula, mohl by to tedy být člověk). Přesto se k jednoduché jistotě vrátíme, jakmile padne rozhodnutí ohledně našich pochybností, ať už pozitivní či negativní (tj. dojdu blíže a zjistím, že to je pořád figurína).⁷³ Jasnost vnímání neboli jistota v to, že se jedná pouze o figurínu či člověka je vnořená ve zkušenosti. Ostatní možnosti jsou sotva otevřené, což neznamená, že zde nejsou, ale nezdaří se, jakkoliv významné.

Možnosti předvídané s určitou jistotou bývají aktualizovány, a tak nám odhalují nové možnosti, které se rovněž představují s určitou jistotou. Horizontální struktura vnímání není tedy statická, ale obsahuje dynamický vztah předvídaní a naplnění. I když je jistota základním stupněm předvídaní, tak se předvídaní pohybuje i na rovině nejistoty. Když jdeme za temného večera lesem, může se nám zdát, že vidíme obrys osoby. Jakmile se ale přiblížíme a obrys se změní nebo zcela rozpadne, začneme pochybovat, zda se tam vůbec někdo nachází. Tento konflikt, jestli tam je osoba či nikoli, je dalším jasným příkladem problematické nejistoty.⁷⁴ V takovýchto konfliktech pak zakoušíme zklamání, pokud se neaktualizuje předvídaná možnost (ta možnost, ke které jsme více tíhli). Na rozdíl od problematické nejistoty zažíváme u otevřené nejistoty rozdílnost či změnu, která nastane, když se aktualizuje jedna z možností našeho obecného předvídaní (např. očekávám, že na druhé straně předmětu bude nějaká barva, přičemž když pak vidím, že je to červená, tak pouze dojde ke změně v horizontu tohoto předmětu). V obou případech rovněž můžeme předvídat stálost a změny ve stupních jistoty, které by mohly v rámci možností nastat.⁷⁵

Při zažívání možností se nemůžeme omezit pouze na různorodost určitých možností, které se představují s nějakým stupněm jistoty, ale musíme zahrnout i to, že se nějaké možnosti zdají „lákavé“, což znamená, že více tíhneme k jejich aktualizaci.⁷⁶ Toto „lákání“ patří

⁷² Tamtéž, s. 95-96

⁷³ Tamtéž, s. 100

⁷⁴ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 44

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 85

k našemu běžnému vnímání, jelikož to, co vnímáme, nás nutí aktualizovat smyslové možnosti, abychom vylepšili naše smyslové uchopení objektu zredukováním otevřené nejistoty. „Lákání“ je součástí zájmu, který se vždy projeví, když se obracíme k předmětu našeho vnímání, avšak je nutno ho odlišit od našeho potěšení z daného objektu. Jak říká sám Husserl „pocit jde ruku v ruce s tímto lákáním“⁷⁷, což ukazuje, jaký vliv může na nás mít samotný předmět vnímání. „Lákání“ se může představit dvěma způsoby, a to buďto v užším pohledu nebo širším pohledu. V prvním pohledu nás „láká“ samotný předmět vnímání svou hodnotou nebo nehodnotou. Ať jsme motivováni tak nebo onak, vždy dochází k obohacení obsahu předmětu a k otevření nových možností v horizontu předmětu. Druhý pohled, jak již název napovídá, se vztahuje k něčemu širšímu a obecnějšímu, co nás „láká“, abychom jednali. Husserl tento pohled vysvětluje na příkladu vědce, který provádí výzkum, když ho vyruší hluk z ulice, nicméně vědec se po chvíli vrátí zpět ke svému výzkumu, protože tato činnost je pro něj zásadní v rámci jeho projektu neboli širšího pohledu.⁷⁸ Shrňeme-li tuto část, tak se určité možnosti představují jako „lákavé“ z různých důvodů, ať už tím, jaký vliv na nás mají (např. fascinují nás, dopřávají nám potěšení, ruší nás), nebo se zdají aktuálně relevantní pro projekty, na kterých nám záleží.⁷⁹ Takto a různými dalšími způsoby nás svět zve, abychom jednali.

Horizonty obsahují rovněž různé druhy významných možností, i když Husserl nemluví explicitně o významnosti, lze to vyvodit z toho, že svět není zažíván jako prostor lhostejných objektů. Aby bylo jasné, co míníme pojmem významnosti, tak ho vysvětlíme na příkladu radostného dopisu; dostanu dopis, z něhož se dozvím radostnou zprávu. Můj postoj vůči předmětu dopisu se proměnil, jelikož nyní vždy, když tento dopis uvidím, vzpomenu si na onu radostnou zprávu. Nicméně není vyloučeno, že jsem se zmýlil a později se ukáže, že byl dopis míněn pro někoho jiného, a tedy můj postoj k dopisu se znovu promění, a již ho nebudu vnímat jako radostný. Co jsme nyní vlastně provedli nazývá Husserl „přířknutí předmětnosti“⁸⁰. Tímto aktem dochází k zpředmětnění všech intencionálních a emotivních prožitků, což nám umožňuje označovat předměty jako hodnotné či praktické. To, že předmět obsahuje tyto všechny počítky, odhalím, když přestanu emotivní akty počítků vykonávat a pohlédnu na předmět teoretickým postojem. Pak vidím, že předmět neobsahuje pouze vrstvu smyslových predikátů, ale je přes ně

⁷⁷ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 85 (vlastní překlad)

⁷⁸ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 86

⁷⁹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 45

⁸⁰ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 30

položena vrstva předmětně-objektivního radostného, smutného atd.⁸¹ Významnost se tedy liší od „lákání“ ve výzvě, abychom jednali; sklenice vody se zdá významná ve svém nabízení možnosti pití, aniž by „lákala“ k jednání. Odlišujeme od sebe tedy bezprostřední nucení k jednání, které na nás může objekt mít, a různé způsoby, kterými se nám objekt představuje jako významný (např. hodnotný, praktický). Něco se tak může například zdát být prakticky významné nebo ohrožující, aniž by nás tento předmět nutně nabádal k jednání.

Se systémem předvídání možností s určitou jistotou je spojeno něco, co zažíváme jako negaci. Když předvídáme něco ohrožujícího, ale naše předvídání se nenaplní, tak zažíváme úlevu, jelikož se něco špatného neaktualizovalo. Na druhou stranu, když předvídáme něco dobrého, tak jeho neaktualizace v nás vyvolá zklamání. Nastává tedy rozpor mezi předvídaným a aktualizovaným. Téma zažité negace je představeno Husserlem na příkladu červené koule, která se nejprve zdá, že na druhé straně bude rovněž červená koule, abychom pak vnímáním zjistili, že tomu tak není a je zelená a promáčklá.⁸² Jedná se právě o očekávání v pokračování jednoty, jež je vnitřní červené kouli. Nicméně tato jednota objektu musí být udržena, abychom mohli zažívat předmět jako jednotný, proto náš původní předpoklad, že koule je i z druhé strany červená, nadále zůstává přítomný pro vědomí, avšak jako prázdná jistota (neboli nenaplněné očekávání, na jehož místo nastoupila nová jistota). Dochází tak k reinterpetaci původního předpokladu, že je celá koule červená na to, že je z druhé strany zelená a propadlá. Nehledě na tuto negaci vnímáme předmět ve smyslu jednoty a harmonie, jelikož nahrazením celé červené koule v červenou kouli z poloviny je vše ve shodě. Přesto je zde změna oproti dřívějšímu, a to, že je nyní nenaplněný systém předvídání, součástí našeho vnímání koule.⁸³ Abychom použili to, co bylo již vyloženo, a pokusili se popsat zkušenost našeho vnímání červené koule; a) nejdříve předvídáme (z této strany je koule červená, tak nejspíše bude i z druhé strany), b) pak nastane „problematická nejistota“ (ona nejspíše z druhé strany červená nebude), c) nakonec přichází zklamání (myslel jsem, že bude červená, ale ona je zelená a promáčknutá).⁸⁴ Když se tedy systém předvídání stane nadále součástí naší zkušenosti jako negativní (nenaplněný), tak se věci začnou zdát odlišné.

⁸¹ Tamtéž, s. 29

⁸² Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, p. 88

⁸³ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, p. 91

⁸⁴ Ratcliffe *Experiences of depression: a study in phenomenology*, p. 47

3.2. Existenciální pocity

Zde rozvinu termín existenciálního pocitu představený Ratcliffem, přičemž při jeho popisu vychází z toho, že je deprese popisována jako porucha nálad. Nálady jsou pak považovány za pocity bez určitého objektu, oproti emocím, které se vyznačují záměrností vůči objektu. Nicméně toto není dostačující, jelikož některé nálady jsou způsoby, jimiž se nacházíme ve světě. Takovéto nálady jsou pak před-záměrnými, což znamená, že určují naše záměrné emoce.⁸⁵ Je rovněž nutné poukázat na to, že nějaké emoce mohou mít záměrný i před-záměrný charakter (mohu ztratit možnost naděje vůbec nebo nemám naději vůči konkrétní možnosti). Jak už výše napsané napovídá, tak naším hlavním bodem pozornosti budou ony před-záměrné pocity. I když zde budeme mluvit o různých emocích, nebudeme mít na mysli žádnou ohraničenou skupinu emocí jako štěstí, smutek a vztek, ale jedná se spíše o neurčitou a neohraničenou skupinu emocí, které lze i nelze pojmenovat. Avšak to, co je pro všechny tyto emoce podstatné a společné, je, že kdykoliv tyto různorodé emoce cítíme, tak se již nacházíme ve světě.⁸⁶

Pokud dojde ke změně v rámci existenciálního pocitu, nastane takzvaná existenciální změna. Tato změna může být pozorována různými způsoby, nicméně změny si nemusíme všimnout hned, nebo dokonce si uvědomíme tuto změnu, až když se vrátíme zpět (tj. pochopíme, že vše bylo odlišné až po návrat do původního stavu). Přesto jsme si nejčastěji vědomi, že došlo ke změně v našem vnímání světa, protože se svět zdá odlišný či neúplný.⁸⁷ Existenciální změnu nejlépe představíme na příkladu radosti (samozřejmě by stačila jakákoliv emoce nebo pocit); běžně se nám děje, že ztratíme schopnost se radovat z určité činnosti (např. vaření), avšak pokud dojde k existenciální změně, tak ztrácíme schopnost radosti nejen vůči této konkrétní činnosti, ale vůči všem činnostem neboli přestaneme být schopni se radovat z čehokoliv. Svět je pak pro nás okraden o jakoukoli možnost radosti a naše vnímání světa se s tím změní.

Existenciální pocity jsou přehlíženy, dokud nedojde k jejich změně a svět se nám náhle začne zdát odlišný, nový nebo neúplný. To znamená, že pokud nejsou tyto pocity narušeny, nemáme potřebu se na ně zaměřovat a snažit se je popsat. Změnu nepocitujeme pouze v kontrastu nově zakoušeného a naší vzpomínky na zkušenost totožného, ale

⁸⁵ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 34-35

⁸⁶ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 35

⁸⁷ Tamtéž, s. 36

objevuje se v naší zkušenosti i něco nového, co se stává jí vnitřní a přítomné v naší zkušenosti nadále; jsou to pocity, že je něco špatně či zásadně odlišné, aniž bychom byli schopni přesně určit, o co se jedná. V depresi nás pak zajímá, v čem je rozdíl mezi zkušeností před tímto stavem a v něm a jak ho sdělit, což je velký problém v rámci deprese, jelikož pokusy o popsání toho, jak se tento nový svět liší od starého, jsou nedostatečné a často velice vágní.⁸⁸ Přičemž každý je vnořen do světa odlišným způsobem, a jak se ukáže i deprese není vždy stejná.

Jak se ukázalo v předchozím bodě, svět je základním bodem našeho vnímání a v něm si tvoříme všechnu zkušenost, i když není bezprostřední složkou naší pozornosti. Zatímco ve světě potkáváme různé předměty, které nás různými způsoby zvou k jednání, a aktualizujeme tím různé možnosti, tak musíme ještě rozlišit instance možností od jejich druhů. Jelikož abychom mohli prohlásit, že se lze něčeho dotknout, tak nejdříve musíme vědět o možnosti „být hmatatelný“. Tyto druhy možností se nevztahují pouze ke smyslové oblasti (tj. být viditelný, hmatatelný atd.), ale může se jednat i o možnosti „být významný“, „být relevantní v rámci mého projektu“ a jiné. Druhy možností jsou tedy potřeba, aby mohly nějaké instance vůbec být možné, a tedy i realizované.⁸⁹ Což znamená, že jsou rovněž součástí naší zkušenosti a našeho nacházení ve světě, ve kterém pak potkáváme předměty těmito různými druhy. Z toho je tedy zřejmé, že pokud dojde k existenciální změně, jedná se o změnu právě v těchto druzích možností.

Z toho, co jsme se dozvěděli na základě rozboru Husserlovi práci, Ratcliffe představuje charakteristické druhy možností ve zkušenosti: a) percepční modality – zakoušené možnosti mohou ale nemusí být spojené s určitým smyslem nebo smysly (např. když se dotknu předmětu ucítím hrubý povrch), b) obsah – každou možnost můžeme zakoušet s různým stupněm určitosti (např. něco se blíží, člověk se blíží), c) stupeň předpokládání – možnosti se nám mohou představovat jako jisté, pochybné nebo problematické (např. kamarád určitě přijde), d) vztah k jednajícím – možnost je zakoušena jako způsobitelná mnou nebo někým jiným nebo nezávislá na komkoliv (např. pouze já můžu tu zkoušku udělat), e) význam – možnost se nám představuje různými způsoby významná, přičemž je tento význam neoddělitelný od vztahu s jednajícím (např. možnost sníst čokoládu se zdá lákavá), f) mezilidská přístupnost – možnost se vztahuje různě ke mně a ostatním (např. to se stanem pouze mně a nikomu jinému).⁹⁰ Všechny tyto různé druhy se můžou

⁸⁸ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 39

⁸⁹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 51

⁹⁰ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 52

navzájem kombinovat, přičemž nějaké možnosti jsou vnitřní našemu smyslu pro reality a náležití do světa. Takto se jedná například o hmatatelnost, bez které bychom zcela jistě začali zažívat svět odlišně, jelikož bez schopnosti poznat něco jako hmatatelné bychom ztratili i možnost poznat něco jako nehmatatelné. Nicméně neměli bychom chápat všechny druhy jako nezávislé a schopné stát samy o sobě, ale spíše jsou na sobě navzájem závislé, kde změna u jednoho druhu znamená změnu u jiného (např. zdá-li se něco jako bezprostředně nebezpečné, nemůže být tato možnost lákavá).

Existenciální pocity jsou tedy způsoby, jakým se člověk nachází ve světě a zároveň ho prožívá. Přičemž tyto pocity jsou součástí výše popsaného konceptu horizontu od Edmunda Husserla, a tedy jsou pevnou součástí našeho vnímání ve světě a doprovází nás všude. Existenciální změna je pak nutně posunem ve druzích těchto zkušeností, avšak každý může zažít posun v odlišných druzích, proto popisuje-li někdo svoji zkušenost v depresi, tak může být odlišná od popisu jiného člověka.

4. Existenciální deprese

Deprese jako taková nám často představuje svět, který je skličující, osamělý a neopustitelný, připadáme si v tomto světě uvěznění. Avšak takto by se dal tento stav popsat pouze obecně, jelikož každý má odlišnou zkušenost, a to z toho důvodu, že existenciální změna probíhá u každého jinak, tj. dochází ke změně v různých druzích zkušenosti. Je to tedy existenciální změna popsaná výše, která hraje hlavní roli v depresi, protože je to ona, jenž nás připravila o možnosti ve světě. Mezi hlavní příznaky deprese patří ztráta radosti.⁹¹ Tato ztráta se děje na úrovni před-záměrné radosti, což znamená, že radost nezmizí pro daného člověka pouze vůči jistým jednáním, ale dochází k erozi radosti zcela nebo zčásti v rámci zkušenosti a zažívání světa. Druhy možnosti nemusí erodovat zcela, aby ovlivnily naše nálezení do světa a zkušenosti, které jsme schopni zakoušet, přesto pokud dojde k částečné erozi, tak se liší od celkové eroze a to tím, že při částečné erozi jsou ovlivněny pouze nějaké možnosti daného druhu (např. čtení knihy ztratilo svůj význam jako prostředek vzdělání, ale jablko se pořád jeví významné v rámci potřeby přijmout potravu), přičemž celková ztráta druhu možnosti nás rovněž možnosti zakoušené v rámci ní (např. vše ztratilo svůj význam, a tedy i příjem potravy je bezvýznamný). Různé druhy možnosti jsou citlivější k erozi a rovněž stejný druh může erodovat různými způsoby. Nicméně to, co způsobí, že svět se stane tak skličující, je ztráta samotného předvídaní jakékoliv smysluplné změny.⁹² Nelze si myslet, že osoba v depresivním stavu si není vědoma různých změn, jelikož pro tuto osobu se změny dějí, avšak to, co se pro ni ztratilo, je možnost zlepšení z dosavadního stavu. Deprese nás tedy obere o obvyklé a jisté předpokládání, rovněž nám sebere rozlišovací schopnost ohledně významných možnostech (rozeznávání možností jako významných je vnitřní součástí vnímání) a s tím i jejich aktualizaci. Takto jsme obrání o něco základního pro naši zkušenost nálezení do světa.

Ratcliffe vysvětluje ztrátu druhu možnosti na příkladu tvrzení, že se osoba dostane z deprese. Pokud bychom toto tvrzení označili písmenem „p“, pak by se dalo říct, že daná osoba věří v ne-p, avšak to, co se často děje, je, že zde samotná možnost „p“ není, a tedy „ne-p“ se jeví jako jediná možnost, jelikož se představuje jako absolutní jistota.⁹³ Osoba je tak uvězněna ve světě, ve kterém schází takovéto možnosti, a ona nemůže jednoduše

⁹¹ Wasserman, *Depression*, s. 12

⁹² Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 66-67

⁹³ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 68

odejít, jelikož všechny její myšlenky nutně vychází ze zkušenosti takto zažívaného světa možností. Nicméně je možné, že nějaký smysl pro významnost člověku zůstane, avšak bude se převážně jednat o negace tvrzení jako bylo představeno v příkladu výše (např. něco špatného se určitě stane). Tyto a jiné eroze způsobují, že se člověk v depresi necítí být součástí světa a to, protože všechny druhy možností jsou zakoušeny v rámci našeho náležení do světa, proto se ani nedá nahlížet na existenciální změnu jako na volbu mezi přesvědčeními (tj. věřím v „p“ nebo „ne-p“).⁹⁴ Volba není možná jednoduše, protože pro daného člověka zde není, respektive i kdyby zde byla, tak se jeví jako nemožná aktualizovat. Člověk je tak nucen přijmout pouze určitá přesvědčení (např. že se jeho stav nezlepší), aniž by byl schopen zvážit alternativy.

Existenciální deprese by se tedy dala charakterizovat jako ztráta praktické významnosti, kdy člověk ztrácí obvyklé možnosti k aktivitě nabízené světem. Svět takto zbavený své běžnosti se zdá zvláštní a jiný, jelikož věci přestanou být „tady“, aby nás vyzývaly k jednání. Zároveň pokud by nějaké možnosti přece jenom zůstaly „tady“, tak se bude jejich aktualizace zdát nemožná, a proto se ani člověk nebude snažit o jejich aktualizaci. Všechna tato ztráta možností se stává součástí zkušenosti, a tak se stává velice přítomná.⁹⁵

4.1 Tělo v depresi

I když by se mohlo zdát, že deprese je čistě nemocí myšlení, tak tomu ale není, jelikož deprese je rovněž tělesnou zkušeností, což vychází z poznámky, kterou jsem udělal výše. Tělo je spolupřítomné při našem vnímání ve světě a vše věcné, co ve světě vnímáme, je již jistým způsobem vztaženo k tělu.⁹⁶ To znamená, že tělesné zkušenosti nejsou vyčerpány, když se zaměříme na tělo jako objekt zkušenosti. Tělo je tedy úzce spojeno se zkušeností světa, přičemž může být objektem i prostředkem zkušenosti. Vnímání těla tím pádem prostupuje celou naší zkušeností ve světě.

V rámci zkušenosti rozlišujeme tři kategorie pocitů, které jsou depresí ovlivněny: a) noematické pocity – tělo je objektem zkušenosti; b) noetické pocity – tělo je prostředkem zkušenosti; c) existenciální pocity – pozadí pro předchozí pocity.⁹⁷ Avšak ke změně u

⁹⁴ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 69-70

⁹⁵ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 71

⁹⁶ Husserl, *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii II.*, s. 65

⁹⁷ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 83

prvních dvou pocitů v depresi dochází až sekundárně, jelikož primárně nastane existenciální změna a ta způsobí proměnu ve vnímání u noematických a noetických pocitů.

4.1.1 Noematické a noetické a existenciální pocity

Samotné noematické pocity lze dále rozdělit na tělo, které je záměrným objektem naší pozornosti, nebo je pouhým objektem. V prvním případě se na tělo díváme jako na živé a plné pocity. Děje se tak když se třeba soustředíme na vlastní dech, abychom se uklidnili. V takové činnosti se na tělo nedíváme jako na materiální objekt, ale je pro nás živoucí. Oproti tomu v druhém případě se tělo stává právě pouhým materiální objektem, který můžeme měřit, pozorovat změny nebo jinak podrobovat zkoumání.⁹⁸

Noetické pocity představují situace, kdy je tělo prostředkem našeho vnímání. Takto se třeba děje, když se rukou dotýkáme hrubého předmětu a cítíme tuto hrubost na prstech. I když se může zdát, že se naše tělo zcela vytratilo z této zkušenosti, není tomu tak, jelikož ono je pořád velice přítomné. Ratcliffe tuto přítomnost ukazuje na příkladu, když jsme zcela ponořeni do světa a pozorujeme své okolí, aniž bychom věnovali nějakou pozornost svému tělu. Tak přece jsme schopni vnímat, že zrovna vane vítr bez toho, abychom se museli přímo zaměřit na své tělo a cítit onen vítr opírající se do nás.⁹⁹ Avšak tyto pocity jsou těžko fenomenologicky uchopitelné, jelikož jakmile bychom na ně zaměřili pozornost stávají se z nich podle definice pocity noematické, přesto je pro nás důležité vědět, že pocity mají tyto dvě neoddělitelná hlediska; když něco zakoušíme, tak rovněž zakoušíme i to, čím to zakoušíme (tj. vnímané je neoddělitelné od prostředku vnímání).

Existenciální pocit jsou pozadím pro oba výše zmíněné pocity, a pokud tedy dojde ke změně na úrovni těchto pocitů, dochází nutně i ke změně v těch předcházejících. Toto vychází z toho, že tělo nelze zažít mimo svět. Změna existenciálních pocitů ovlivní jak naše vnímání světa skrze tělo tak i vnímání našeho těla jako takového, proto se pak můžou zdát určitá jednání fyzicky nemožná. Deprese se tedy tím způsobem může projevovat na těle, nicméně na rozdíl od jiných nemocí je pacientovi vnitřní.

⁹⁸ Colombetti, Giovanna & Ratcliffe, Matthew. (2012). Bodily Feeling in Depersonalization: A Phenomenological Account. *Emotion Review*. 4. 145-150. 10.1177/1754073911430131.

⁹⁹ Tamtéž

4.2 Beznadějná deprese

Deprese často obere pacienta o naději, jak na zlepšení svého stavu, tak i o jakoukoliv možnost naděje vůbec. Je tedy zřejmé, že naděje se dá nazvat existenciálním pocitem, avšak v rámci naděje musíme rozlišit záměrnou naději a existenciální naději. Záměrná naděje se dá vyjádřit jako „věřím, že se stane p“, kdežto existenciální naděje by byla „schopnost/možnost věřit v p“. ¹⁰⁰ Při záměrné naději nemusím být vždy aktivní, aby k ní došlo; například když věřím, že můj oblíbený tým vyhraje zápas, tak věřím, aniž bych mohl nějak k realizaci této naděje přispět, oproti tomu, když věřím, že zvládnou opravit automobil, tak je realizace této naděje přímo závislá na mé aktivitě. Nicméně zklamaná naděje se projevuje tak, že „již nevěřím, že se stane p“, bez toho, aby došlo k ovlivnění samotné existenciální naděje.

Ztráta existenciální naděje je silně spojena se ztrátou významu v rámci zkušenosti, jelikož jakmile se nám nezdá nic významné, tak nutně nemáme ani nevěříme, že by se něco dobrého nebo významného mohlo stát. Posun v náležení do světa nás staví do nové pozice, kterou jsme nemohli dříve zažít, avšak ztráta naděje je zde přítomná, je cítěna. Toto vychází ze zkušenosti negace popsanou Husserlem, jak jsem představil výše. To znamená, že ztráta naděje se stává nadále součástí naší zkušenosti a je v ní zažívána, jelikož v depresi nám pořád zůstává systém předvídání (jsme pořád s to, očekávat, že se něco stane nebo nikoliv), který je zbaven významnosti a s ním i naše naděje. ¹⁰¹ Nicméně ztratí-li nějaké naše jednání význam, neznamená to nutně, že došlo i ke ztrátě existenciální naděje; např. chodím do práce, abych se mohl postarat o dítě, takže smrt dítěte způsobí, že práce ztratí svůj význam, avšak to neznamená, že jiné činnosti ztratily rovněž svůj význam.

Když člověk přijde o naději, tak je v základu v beznaději, jelikož se mu možnost jakékoliv naděje vůbec neukazují. Ani přání vlastní smrti se nedá pokládat za formu naděje, jelikož důležitým znakem naděje je, že směřuje do budoucnosti, ale přání smrti chce této budoucnosti právě uniknout.

¹⁰⁰ RATCLIFFE, Matthew. Existential Feeling and Psychopathology. *Philosophy, psychiatry & psychology* [online]. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009, 16(2), 179-194 [cit. 2022-06-27]. ISSN 1071-6076

¹⁰¹ Tamtéž

4.3 Jednání v depresi

Deprese mění naše zažívání svobodné vůle tak, že mění náš systém očekávání a přepokládání. Všechno jednání se děje ve světě, a tedy naše zkušenost svobody jednání je vnitřní tomuto světu. Proto je součástí deprese pocit, že žijeme v odlišném světě. Svobodná vůle vychází z toho, že vnímaná zkušenost obsahuje různé druhy možností a vnímání možností ve světě je neoddělitelné od tělesné zkušenosti. Toto dohromady znamená, že všechny možnosti ve světě v sobě obsahují „já můžu“; tj. možnost aktualizace možnosti „p“ nebo „q“ je přítomné v rámci mého vnímání světa.¹⁰² V rámci naší zkušenosti se setkáváme z různými situacemi, ale v žádné nejsme nuceni jednat jedním způsobem, tzn. vždy máme na výběr. K jednání nás vyzívají možnosti zakoušené ve světě. Některá tyto možnosti se nám mohou zdát lákavější nebo užitečné s ohledem na náš projekt, avšak žádná možnost se nepředstavuje jako nutně se aktualizující. Zároveň tuto zkušenost svobody jsme schopni zažít, jelikož tělo omezuje naše možnosti volby, chtění a jednání; tj. kdybych měl neomezené tělesné schopnosti a mohu vykonat vše, tak by se rozdíl mezi volbou, chtěním a jednáním setřely, a s tím by se změnila i naše zkušenost svobody. S ohledem k výše napsanému můžeme shrnout poznatky o zkušenosti svobody: a) zkušenost svobody obsahuje to, že je nám představen svět obsahující druhy možností včetně „já můžu“; b) všechno jednání je svobodné (tzn. jednání, kterému předchází úvaha je pouze jedním typem); c) zkušenost svobody je neoddělitelná od tělesné zkušenosti.¹⁰³

Deprese mění druhy možností, které jsou vnitřní naší zkušenosti, má rovněž vliv i na zkušenost svobodné vůle. Hlavně tak, že ztratíme své projekty, které tvořily význam pro naši aktivitu a jednání. Jednání náležící těmto projektům se stávají prázdnými a zbytečnými. Nejsme ani nadále schopni poznat, zda je něco prakticky významné. Nicméně je možné, že svět na sebe vezme zcela nový význam a stane se hrozbou. Každopádně svět se v rámci své proměny zdá cizí a vzdálený, což má za následek, že ztratí svou lákavost (tj. přestane nás lákat a vyzývat k jednání). Tato odlišnost způsobí ještě strach a paralýzu, jenž nám brání jednat. Člověk tedy přijde o své významné a lákavé

¹⁰² RATCLIFFE, Matthew. Depression and the Phenomenology of Free Will. *The Oxford Handbook of Philosophy and Psychiatry* [online]. Oxford University Press, 2013 [cit. 2022-06-27]. ISBN 9780199579563. Dostupné z: doi:10.1093/oxfordhb/9780199579563.013.0036, s. 579

¹⁰³ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 161

možnosti, což může vytvořit jeho jednání těžké či dokonce nemožné. Výsledkem je, že se „já můžu“ změní v „já nemůžu“ a tomu nebude člověk schopen utéct.¹⁰⁴

Lze rozlišit čtyři druhy snížené schopnosti jednat v depresi: 1) ztráta základního projektu – svět již nenabízí určité možnosti, ale člověk si je přesto vědom, jaké by to bylo, kdyby je nabízel a rozumí, že je ostatní mají; 2) ztráta lákavých možností – svět pořád obsahuje smysluplný projekt, ale ztratil svou svůdnost (může se objevit v různých stupních); 3) ztráta praktického významu ve zkušenosti – v extrémním případě je svět zbaven jakékoliv možnosti významu pro kohokoliv (obsahuje bod 2 a také se vyskytuje v různých stupních); 4) zcela obklopující pocit pasivity jako před hrozbou – může přispět k bodům 1,2 a 3 (výskyt v různých stupních pasivity).¹⁰⁵ Bod 1 samostatně se může projevit i v případě, kdy je svoboda nedotčená, avšak body 2 a 3 již obsahují změnu ve struktuře zkušenosti nehledě na to, zda obsahují bod 4. Snížená schopnost jednat tedy v depresi může přijít v různých formách (z důvodu heterogenity deprese), avšak společným znakem všech těchto různých druhů je, že se ze zkušenosti ve světě ztrácí možnosti, které pro nás byly buďto nějak významné nebo nás lákaly k jednání.¹⁰⁶

4.4 Deprese a Covid

Cílem tohoto bodu je poukázat, jak zásadní životní události mohou způsobit existenciální změnu a přispět tak k vyvolání deprese. Pandemie COVID-19 proměnila zkušenost každého z nás zásadním způsobem, aniž bychom byli schopni tuto změnu jakkoliv ovlivnit. Jedná se proto o zajímavý příklad, kdy došlo k zásadní proměně ve vnímaných možnostech, které byly dříve dostupné a jejich aktualizace snadné, ale nyní se všechny tyto možnosti, o něž jsme byli připraveni, ať už nemocí samotou nebo opatřeními sloužícími ke zpomalení šíření nemoci, staly nedostupnými a bez možnosti aktualizace.

Pandemie COVID-19 se stala mimořádnou zdravotní, ekonomickou a sociální výzvou. I když dopad této pandemie byl převážně na fyzické zdraví, tak nelze vyloučit její vliv i na duševní zdraví. Podle průběžných studií došlo k sedmkrát většímu nárůstu deprese

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 170

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ Ratcliffe, *Depression and the Phenomenology of Free Will*, s. 587

v obyvatelstvu oproti běžnému přírůstku.¹⁰⁷ K tomuto značnému nárůstu nedošlo pouze z důvodu výskytu nemoci COVID jako takové, ale rovněž měly vliv opatření, které byly zavedeny, aby bylo omezeno její šíření. Mezi tyto nařízení patřilo zejména samo-izolace a opouštění domova pouze v nutných situacích jako je například, nákup potravin a léků, z důvodu zdravotní situace či cesta do práce a zpět.¹⁰⁸ Jedná se převážně o toto odtržení od běžného života v rámci sebe-izolace, které má za následek nárůst deprese.

Proměna zkušenosti v pandemii se skládala z omezení aktualizace možností. I když se zdá, že by se dala tato proměna přirovnat ztrátě významného projektu, jak bylo popsáno výše přičemž ztráta projektu byla odmítnuta jako nedostačující pro depresi, avšak to, co jsme zažívali v nejhroší fázi pandemie je nesrovnatelné se ztrátou projektu. Ztratí-li určitý projekt význam, tak se rovněž ztratí pouze význam možností napojených na tento projekt (viz. smrt dítěte s ohledem k významu práce), ale toto nijak neovlivní možnost nalézt pro projekt nový význam. Nicméně v pandemii došlo k radikálnímu otřesu v našich jistotách a jisté možnosti nám byly uzavřeny, aniž bychom s tím mohli cokoli dělat. Mám za to, že pandemií došlo k erozi druhů možností, a tak se svět stal pro mnoho lidí cizí a odlišný, což mělo za následek rozvoje deprese a jejího celkového propuknutí.

¹⁰⁷ BUENO-NOTIVOL, Juan, Patricia GRACIA-GARCÍA, Beatriz OLAYA, Isabel LASHERAS, Raúl LÓPEZ-ANTÓN a Javier SANTABÁRBARA. Prevalence of depression during the COVID-19 outbreak: A meta-analysis of community-based studies. *International journal of clinical and health psychology* [online]. Spain: Elsevier España, S.L.U, 2021, **21**(1), 100196-11 [cit. 2022-06-28]. ISSN 1697-2600. Dostupné z: doi: 10.1016/j.ijchp.2020.07.007

¹⁰⁸ SMITH, Lee, Louis JACOB, Anita YAKKUNDI, et al. Correlates of symptoms of anxiety and depression and mental wellbeing associated with COVID-19: a cross-sectional study of UK-based respondents. *Psychiatry research* [online]. Ireland: Elsevier B.V, 2020, **291**, 113138-113138 [cit. 2022-06-28]. ISSN 0165-1781. Dostupné z: doi: 10.1016/j.psychres.2020.113138

5. Závěr

V závěrečné kapitole shrneme vše, co jsme představili, a následně představíme možnou kritiku vůči naší pozici.

Představili jsme depresi jako duševní onemocnění, které je s ohledem ke svým symptomům heterogenní, a tedy každý může depresi prožívat odlišně. Avšak tato heterogenita nepřekáží léčbě depresivních stavů, přičemž v dnešní době se převážně k léčbě využívá kombinace antidepresiv a terapie.¹⁰⁹ Na základě toho jsme se nerozhodli představit nový systém k léčení či diagnostikování deprese, nýbrž naším cílem bylo pomoci stávajícímu způsobu tak, že jsme přistoupili ke zkoumání běžné zkušenosti a zkušenosti v depresivním stavu. Nicméně dříve, než jsme tak mohli učinit museli jsme si osvojit termín *fenomenologická redukce*, která byla představena filosofem Edmundem Husserlem. Redukce nás nabádá, abychom obrali o platnost všechny soudy založené na zkušenosti a začali od já, které tuto redukci vykonává a je pro nás něčím jistým oproti všemu, s čím se můžeme setkat.¹¹⁰ Svět, ve kterém já vykonává všechnu svoji činnost (zakouší, vnímá, myslí), se pro *cogito* stává vědomě platný jako fenomén, aby mohlo v něm vykonávat reflexi celé své zkušenosti. Pokud však chceme opět dorazit k čistému *cogito* postačí, když obereme svět o jeho platnost. Z *fenomenologické redukce* jsme přešli k *fenomenologickému postoji*, jenž z ní vychází a užívá onu radu, abychom zpochybňovali vše, co s nám zdá platné. To nás zavede ke světu schovanému na pozadí naší zkušenosti a unikajícímu naší běžné pozornosti. Nicméně *fenomenologický postoj* není tak radikální jako *redukce*, jelikož nepohlíží na svět jako na něco, co lze zbavit platnosti a následně se podívat na jeho celou strukturu s odstupem. *Postoj* nás tedy učí, abychom se podívali na něco, co není běžným objektem zkušenosti a pokusili o jeho reflexi, následně pak zhodnotili, z čeho se tato zkušenost skládá.¹¹¹

Poté jsme se přesunuli k vykreslení horizontální struktury zkušenosti představené Edmundem Husserlem. Horizont je vnímán jako pasivní syntéza nespočtu možností obsažených v předmětu, přičemž tyto možnosti vnímáme jako soudržný systém, a tedy možnosti nevnímáme samostatně (jednu po druhé), nýbrž jako celek.¹¹² Možnosti obsažené v horizontu zakoušíme pouze na pozadí světa, který je první před-daností a

¹⁰⁹ Wasserman, *Depression*, s. 116

¹¹⁰ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 22

¹¹¹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 22

¹¹² Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 33-34

v němž vědomí již vykonalo svojí práci. Všechny předměty, s nimiž se ve světě setkáváme jsou nám již jistým způsobem známy, avšak naše obeznámenost s předměty se pohybuje v oblasti obecnosti, tzn. žádný předmět pro nás není prázdnotou, o které nic nevíme.¹¹³ Horizont předmětů nejsou ustanoveny pouze v oněch možnostech, ale i v kinestetických počítčích, jenž nám ukazují mezi-smyslovou strukturu našeho vnímání. Jedná se tedy o pohyby vykonávané našimi smysly vůči předmětům, nicméně tyto pohyby nejsou výsledkem spontaneity, nýbrž jsou pasivním vnímáním smyslových předmětů (např. očima vnímám všechny předměty v zorném poli, aniž bych musel na každý zvlášť zaměřit pozornost).¹¹⁴ Kinestetické počítky mají další rozměr a to, že zakládají náš vztah ke světu skrze tělo, které se tím stává prvotním bodem orientace vůči předmětnému světu. Tělo je tak vždy spolupřítomné při našem vnímání. Jeho přítomnost není však pasivní, jelikož se podílí na konstituci materiálního světa jako takového, a to tvorbou smyslových známek (tzn. na základě dotyku jsem označím předmět jako hrubý) a motivací k jednání, abychom tyto známky odkryly (tzn. musím se posunout sem, abych mohl vidět tuto stranu předmětu).¹¹⁵

V rámci horizontů zakoušíme možnosti s určitou jistotou, kterou můžeme rozdělit na otevřenou a problematickou, avšak naším základním stupněm předvídání je jednoduchá jistota. Otevřená nejistota se vyznačuje, že je naše jistota ohledně nějaké možnosti pouze obecná, a tedy není konfliktní s předpokladem jiné možnosti (tzn. vzhled předmětu ze zadní strany je buďto stejný jako z přední strany nebo alespoň má nějaký tvar a barvu). Problematická nejistota však proti sobě staví do konfliktu dvě či více možností, u nichž není jisté, která se aktualizují, a my se tak můžeme klonit pouze k jedné z nich, dokud vnímáním nedojdeme k jednoduché jistotě, jenž se vyznačuje tím, že všechny možnosti kromě jedné jsou sotva otevřené, a jejich naplnění tedy nelze skoro předpokládat.¹¹⁶ Možnosti takto zakoušeny se pak aktualizují, a pokud dochází k aktualizaci možnosti v rámci otevřené nejistoty, tak zakoušíme pouhou změnu, nicméně pokud se v problematické nejistotě aktualizuje ta možnost, kterou jsme neupřednostňovali, tak zakoušíme zklamání.¹¹⁷ Při zklamání zažíváme negaci, která nám vstupuje do zkušenosti, když zakoušíme něco, co je v rozporu s naším očekáváním, přesto není zkušenost negace

¹¹³ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 38-39

¹¹⁴ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 84

¹¹⁵ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 66-67

¹¹⁶ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, s. 87

¹¹⁷ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 44

jednorázová ve chvíli nenaplnění předpokládání. Celý tento systém předvídání se při negaci stane součástí toho horizontu v rámci, něž jsme se s negací setkali.¹¹⁸

Možnosti v horizontu se rovněž liší tím, že nějaké nás lákají a vybízejí k jednání a jiné jsou zase významné. Lákavé nebo významné možnosti nás nabádají k jejich aktualizaci. Lákání jsme buďto samotnou hodnotou onoho předmětu nebo projektem, který chceme docílit, inklinujeme tak k provedení možností směřujících k tomuto projektu.¹¹⁹ Významnost je pak zpředmětněním intencionálních a emotivních prožitků, jež nám předmět ukazují jako praktický či hodnotný, nicméně nás nemusí sama významnost na rozdíl od lákání nabádat k jednání, jelikož předmět se může zdát ohrožující, aniž by vybízel k jednání.¹²⁰

Dále jsme představili existenciální pocity, jež jsou způsoby, jakými se člověk nachází ve světě a prožívá ho. Tyto pocity jsou charakteristické svou před-záměrností, což znamená, že nám umožňují, abychom byli schopni záměrných pocitů vůbec. Dojde-li ke změně těchto pocitů, nastane existenciální změna. Přičemž k této změně dochází ve druhých možnostech, aniž by vždy muselo u každého dojít ke stejné změně ve stejných druhích.¹²¹

V existenciální depresi pak dochází k existenciální změně, a tedy erozi různých druhů možností ve zkušenosti. Svět se tak v depresi zdá cizí a odlišný, jelikož je pro člověka zbaven běžných možností, které dříve nabízel. Protože tělo je pevnou součástí naší zkušenosti, jak bylo představeno, tak dochází k projevu existenciální deprese i na těle. Dalším častým příznakem deprese je i ztráta naděje na úrovni existenciální naděje a s ní možnost na jakékoliv zlepšení. Posledním představeným příznakem v depresi je neschopnost jednat, jelikož deprese člověka připraví o lákavé a významné možnosti, které ho dříve vyzývaly k jednání.

Jako poslední bod jsme se podívali na proměnu zkušenosti v důsledku pandemie COVID-19, která způsobila nárůst diagnostikování deprese. Dělo se tak převážně z důvodu ztráty jistot ve zkušenosti a celkové eroze druhů možností jinak běžně pro člověka dostupných. Pandemie takto slouží jako příklad toho, jak můžou zásadní životní události omezit přístup k možnostem, jež jsou běžně dostupné.

¹¹⁸ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, p. 91

¹¹⁹ Husserl, *Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic*, p. 86

¹²⁰ Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*, s. 30

¹²¹ Ratcliffe, *Experiences of depression: a study in phenomenology*, s. 52

Konečně bychom se mohli podívat na možnou kritiku této práce. Prvotně se jedná o kritiku izolované mysli, což vychází z fenomenologické redukce tak, jak jsme ji popsali.¹²² Jelikož pokud bychom se chtěli postavit do pozice, ke které nás nabádá Husserl, a podívali se na svět zcela obraný o jakýkoliv nárok na platnost, tak by bylo potřeba nějaké izolované mysli, která by toto dokázala. Nicméně fenomenologický postoj se snaží této strasti uniknout tím, že postoj redukce relativizuje a reflektuje zkušenosti, aniž bychom museli vstoupit do pozice „nezainteresovaného diváka“¹²³. Další možným nedostatkem je užití lékařské definice deprese (tj. nutnost výskytu určitých symptomů, aby byla diagnostikována deprese).¹²⁴ Slepé užití definice nepřijímá v úvahu kontextuální sensitivitu lidského emociálního života a jiných forem emociálních narušení. Zkušenost se neodehrává ve vakuu, je tedy nemožné přistoupit jiným způsobem i k emocionální zkušenosti. S ohledem k tomuto nedostatku doufám, že se mu vyhýbám, když přijímám heterogenitu deprese a symptomy užívané k diagnostice deprese beru pouze jako opěrné body, který ukazují, kde se má člověk dívat po existenciální změně.

¹²² STOLOROW, Robert D. Matthew Ratcliffe: Experiences of Depression. *Human studies* [online]. Dordrecht: Springer Netherlands, 2015, **39**(2), 307-311 [cit. 2022-06-29]. ISSN 0163-8548. Dostupné z: doi:10.1007/s10746-015-9364-2

¹²³ Husserl, *Karteziánské meditace*, s. 37

¹²⁴ Stolorow, *Human studies*

Zdroje

BUENO-NOTIVOL, Juan, Patricia GRACIA-GARCÍA, Beatriz OLAYA, Isabel LASHERAS, Raúl LÓPEZ-ANTÓN a Javier SANTABÁRBARA. Prevalence of depression during the COVID-19 outbreak: A meta-analysis of community-based studies. *International journal of clinical and health psychology* [online]. Spain: Elsevier España, S.L.U, 2021, **21**(1), 100196-11 [cit. 2022-06-28]. ISSN 1697-2600. Dostupné z: doi: 10.1016/j.ijchp.2020.07.007

COLOMBETTI, Giovanna & RATCLIFFE, Matthew. (2012). Bodily Feeling in Depersonalization: A Phenomenological Account. *Emotion Review*. 4. 145-150. 10.1177/1754073911430131.

HUSSERL, Edmund, BAYEROVÁ, Marie a PATOČKA, Jan. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0311-0

HUSSERL, Edmund, KOHÁK, Erazim. Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-129-3

HUSSERL, Edmund, James S., Churchill, Karl, Ameriks. Experience and Judgment: Investigations in a Genealogy of Logic. Evaston: Northwestern University Press, 1973. ISBN 0-8101-0595-0

RATCLIFFE, Matthew. Depression and the Phenomenology of Free Will. *The Oxford Handbook of Philosophy and Psychiatry* [online]. Oxford University Press, 2013 [cit. 2022-06-27]. ISBN 9780199579563. Dostupné z: doi:10.1093/oxfordhb/9780199579563.013.0036

RATCLIFFE, Matthew. Existential Feeling and Psychopathology. *Philosophy, psychiatry & psychology* [online]. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009, 16(2), 179-194 [cit. 2022-06-27]. ISSN 1071-6076

RATCLIFFE, Matthew. *Experiences of depression: a study in phenomenology*. New York, New York: Oxford University Press, 2015, 1 online resource (329 pages). ISBN 0-19-163029-2.

SMITH, Lee, Louis JACOB, Anita YAKKUNDI, et al. Correlates of symptoms of anxiety and depression and mental wellbeing associated with COVID-19: a cross-sectional study of UK-based respondents. *Psychiatry research* [online]. Ireland: Elsevier

B.V, 2020, **291**, 113138-113138 [cit. 2022-06-28]. ISSN 0165-1781. Dostupné z: doi: 10.1016/j.psychres.2020.113138

STOLOROW, Robert D. Matthew Ratcliffe: Experiences of Depression. *Human studies* [online]. Dordrecht: Springer Netherlands, 2015, **39**(2), 307-311 [cit. 2022-06-29]. ISSN 0163-8548. Dostupné z: doi:10.1007/s10746-015-9364-2

WASSERMAN, Danuta. *Depression*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, 1 online resource (165 p.). ISBN 1-283-57932-4